

תחילת שנה - חמש שנים על מיכאל

- 2.....מבוא
- 3.....חמש שנים על מיכאל – יצחק קצנלסון
- 4.....לפנות בוקר – משה דור
- 5.....הנדר – חגית בנוימן
- 6.....פתח דבר – תרצה אתר
- 7.....אל בית הספר – לאה גולדברג
- 8.....שלום כיתה אלף – יהונתן גפן
- 9.....שלום כיתה א' – אהוד מנור
- 10.....בעוד שנה – מרים ילן שטקליס

כולם ככה – שרה שלום

אחרי החפש הגדול כלם נראו לי שונים :
קצת גדלו, קצת גבהו, קצת השתנו הפנים.
חשבתני שהשנוי הוא רק אצל האחרים,
אבל זה קרה גם לי. ככה הם אומרים.

מבוא

מעברים ושינויים הם תופעה אוניברסאלית בחיי אדם. הם חלק מתהליך של התפתחות. ילדים חווים מעברים שונים בחייהם. המשותף לכל הילדים הם אותם מעברים שבין חופשת הקיץ לתחילת שנה בגן ובבית ספר. תחושה חזקה במיוחד של מעבר ושינוי עוברת על ילדי הגן לקראת כניסתם לכיתה א'. זו תקופה המאופיינת בשלל רגשות מעורבים. מצד אחד התרגשות וצפייה לקראת שלב חדש בחיים. מצד שני חששות ופחדים מפני הבלתי ידוע והבלתי צפוי. בשירים שלפנינו באים לידי ביטוי מחשבות ורגשות שחווים ילדים לקראת סיום חופשת הקיץ ולפני כניסתם למסגרת הגן, לכיתה א' או לבית ספר חדש. המחשבות והרגשות סובבים בשני מעגלים השזורים זה בזה. האחד ההיבט שנוגע בהתארגנות מעשית כגון ספרים, מחברות, כלי כתיבה, שיעורי בית והשני, היבט בינאישי, מפגש עם חברים ותיקים וחדשים ומפגש עם המורים. אלו אירועים מחזוריים בחייהם של ילדים. לצידם יש רמיזות בשירים למחזוריות עונות השנה בהן מתרחשים מעברים אלה.

חמש שנים על מיכאל – יצחק קצנלסון

שיר המתאר מעבר ממעמד של ילד נטול דאגה שעיתותיו בידיו (בו שינוי הווייה מילד שנהג להשתעשע בכל עיתותיו לילד שמתחיל ללכת) לילד ההולך לבית הספר כדי ללמוד. חמש שנים היה הילד במעמד מסוים. אלו שנים שעיקרן משחק. שנים שעברו בנעימים: "עברו בריקודיים, בטל ישב מעבודה חופשי מלימודים". לילד היו שלושה חברים מיוחדים כלבלב, חתול ויונה. כולם מעולם בעלי החיים. בשנה השישית חל שינוי בחיי הילד. הוא נפרד, לפחות לחלק מן היום, מחבריו בעלי החיים. הוא מבטיח להם שעם "כלות הלימודים, שוב נשתעשע יחדיו".

הילד לא רואה בהליכה לבית הספר קושי הוא כנראה מבין שהגיע שלב חדש בחייו והוא מקבל אותו ללא עוררין. בבית האחרון מורגשת תחושת צפייה. הילד עומד בפני משהו חדש. למידה יום יום מבטיחה עניין. לשיר מבנה סדור של ארבעה בתים בני ארבע שורות כל אחד וריתמוס עקבי לכל אורך השיר שמזכיר ריקודים (בית ראשון), משחקים (בית שני) והליכה לבית הספר בית רביעי).

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ מי הן הדמויות בשיר?
- ❖ תארו את מערכת היחסים ביניהם.
- ❖ ניתן לשוחח על מילים וביטויים המופיעים בשיר ששגורות פחות בימינו כגון: "חמש שנים על מיכאל", "בטל ישב", חופשי מלימודים", "כלות הלימודים".
- ❖ ציירו את השיר בתמונות. לכל בית תמונה.
- ❖ האם גם לכם יש בעלי חיים שהם חברים? מה אתם עושים כאשר אתם הולכים לגן או לבית הספר?
- ❖ נסו להיזכר בימים שלפני כניסתכם לכתה א'. איך הרגשתם? ממה התרגשתם? ממה היה לכם קשה להיפרד?

לפנות בוקר – משה דור

תמונת השיר מתרחשת במעבר בין יום ללילה; בין סיום הקיץ לתחילת הסתיו; וכן סיום החופש ותחילת הלימודים. שלושה מעברים שונים בנקודת זמן אחת. המעבר בחיי הילד מהחופש לתחילת הלימודים משולב במעברים האחרים: מעבר בין שינה לעירות, בין חופשה ללימודים, בין קיץ לתחילת הסתיו.

המעברים אינם חדים ופתאומיים אלא הם מתרחשים ברכות ובעדינות. למשל: "והאפלה כבר הייתה רקומה חוטי כסף" ... (תיאור ייחודי זה משלב בין שני עולמות: עולם הטבע ועולם הרקמה. הצירוף המיוחד ביניהם, על דרך ההשאלה, הוא היוצר את האווירה הקסומה של מעבר בין לילה לבוקר, ובין קיץ לתחילת הסתיו), "ידעתי שהקיץ מפליג בספינתו החמה לארץ הגשם שמעבר ליס" (מטפורה המתייחסת לקיץ כאל ספינה חמה. ההפלגה היא מעין תנועה בזמן. הטבע ועונות השנה לוקחים חלק בהתרחשויות ומעניקים להן מצבעיהם, קולותיהם ואווירתם המיוחדת. למשל התיאור "בחוף הכחיל והכסיף".

לדובר יש תחושה של החמצה כי החופש עוד מעט מסתיים וחבל לו: "הרי רציתי לעשות דברים שחשוב לי לעשותם – ואני עוד לא התחלתי כלל..." הוא גם לא היה מוכן לקרירות של הבוקר בזמן חילופי העונות: "ורציתי להתכסות, אך לא מצאתי במה".

מספר חושים מופעלים בשיר: ראייה, שמיעה, מישוש והם מוסיפים לעושר המסרים ולתחושות של הקורא.

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ תארו מה חשבתם ומה הרגשתם בעקבות קריאת השיר. האם גם לכם היו מחשבות דומות לאלו של הדובר בשיר?
 - ❖ קראו קריאה נוספת את השיר וחיטבו באיזה צבע רקע הייתם מעטרים כל אחד מבתי השיר. הסבירו את בחירתם.
 - ❖ זהו את המעברים השונים שבאים לידי ביטוי בשיר ותארו אותם.
 - ❖ בשיר אומר הדובר: "וכה חבל היה לי: הרי רציתי לעשות דברים שחשוב לי לעשותם..." מה, לפי דעתכם, היה חשוב לדובר לעשות בחופשת הקיץ?
 - ❖ בביתם שני ושלישי מתחילים מספר משפטים ברצף של ו' החיבור. איזו תחושה יוצר רצף המשפטים הזה?
- (נוצרת תחושה של תכיפות ודחיפות. הדובר מרגיש שהזמן קצר ונותרו לו תכניות שלא הספיק להגשים).

הנדר – חגית בנזימן

בלילה שלפני ההליכה לבית הספר, שוכב הדובר נרגש ואינו מסוגל להירדם. הוא מהרהר בהכנות שעשה לקראת היום הראשון. חלק מן ההכנות חיצוניות: "התרחצתי... הילקוט לידי מאוד מסודר, הבגדים מוכנים..." וחלקם פנימיים: "נדרתי לי נדר". ההתרגשות של הדובר באה לידי ביטוי בכך שאינו מצליח להירדם והוא מסכם לעצמו: "אפשר להגיד שאני מתרגש". הדובר מתאר סיטואציה אינטימית: "כשאישי לא שמע" הוא בינו לבין עצמו חושב לו את המחשבות שלו, מהרהר, מתכנן, מצפה ומתרגש. המקצב של השיר נינוח ורגוע, מתאים לסיטואציה של לפני שינה.

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ תארו מה עושה הדובר בערב לפני תחילת שנת הלימודים ובמה הוא מהרהר?
- ❖ מדוע, לדעתכם, מתרגש הדובר?
- ❖ תארו כיצד אתם מרגישים בערב שלפני שנת לימודים חדשה.

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ,
מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל

פתח דבר – תרצה אתר

הדוברת מתארת את מה שחווה האם ביום הראשון ללימודי ביתה. הדוברת מספרת על ההתרגשות הרבה, המתגלה בפעולותיה של האם: קמה מוקדם, מגהצת ומכינה את התלבושת ובודקת, כל מספר דקות, אם הבת התעוררה. תיאור ההתרחשות הוא תיאור מפורט. ציון הפעולות לצד ציון הזמן שחולף יוצרים אווירה של מתח והתרגשות.

יש כאן היפוך תפקידים, כשהדוברת, שהיא ילדה, מתארת ומסבירה את ההתנהגות של האם בהתרגשותה הרבה: "אמא נרגשת / מה אפשר לעשות?" כשכאן טמון משפט סמוי: תסלחו לה על זה, על כך שהיא נרגשת. "מה שקצת מרגיע, זה שכל האמהות / מתרגשות" ואולי יש כאן נחמה שאמא שלי היא כמו כל האמהות.

היבט נוסף- ייתכן שההתייחסות הרבה של הילדה להתרגשות של האם היא השלכה של התרגשותה שלה. בבית רביעי הדוברת אוזרת אומץ ומתייחסת להתרגשותה שלה: "אבא, / אמא, בת וכן, / בשבע ושלושים, / כבר עומדים ליד השער / מתרגשים ומתביישים...". תחושת הבושה, לדעתנו מביעה צניעות וענווה. בבית האחרון יש התייחסות לילדי כיתה א' כאל "פעוטים עם ילקוטים". הביטוי "פעוטים" מבטא רחשי לב של הגנה על הילדים. מעניין להשוות התייחסות זאת לילדים מול ההתייחסות לילדים באותו גיל ובאותה סיטואציה בשירה של ל' גולדברג: אל בית הספר: "בי נהג! נהג בי כבוד / אצא כמוך לעבוד". כאן ההתייחסות לילדים היא כאל בוגרים, המתכננים את עתידם.

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ מי הדובר בשיר ומה אתם לומדים על זווית ראייתו בנושא תחילת שנה – כיתה א'?
- ❖ ציינו את הדמויות העיקריות בשיר. מה הן חושבות, מה הן מרגישות ומה הן עושות? (חלק מה דברים מצוינים במפורש בשיר ואחרים משתמעים ממנו).
- ❖ ציינו את החרוזה בשיר? מה היא תורמת להבנת המסרים ולקצב של השיר?

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ,
מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל

אל בית הספר – לאה גולדברג

השיר פותח בנקודת התפנית החשובה: "קץ לחופש הגדול!" הדובר בשיר מלא מרץ לקראת שנת הלימודים. הוא יוצא מביתו "חיש" ומזרז את כל ילדי הסביבה: "מהרו נא, ילדים". יש תחושת חגיגות, כולם נוהרים, מסתדרים כיתה-כיתה ומחכים לשיעורים. יש מספר חפצים המאפיינים תלמידים והדובר מונה חלק מהם: ילקוט, מחברת, עפרון וספר. תחושת החגיגות עולה גם מתיאור החפצים בילקוט: מחברת מסודרת, כריכת הספרים מזהרת, ללא כתם. תחילת שנה נקשרת לכל מיני גילים. במקביל להמולת ילדי בית הספר גם אורי הקטן "ממהר היום לגן". השמחה והצהלה לקראת בית הספר מורגשת אפילו בנסיעה באוטובוס. "צחוק ורעש וצווחה". בית הספר מצטייר כמחוז חפץ שסוף סוף מגיעים אליו. (יש מקום להשוות את היחס לבית הספר כפי שהוא בא לידי ביטוי אז והיום).

שתי השורות האחרונות פתוחות לפרשנויות שונות. באחת ניתן להבין שלהיות תלמיד נתפסת כעבודה ממש כמו להיות נהג. על כן יש לתת כבוד ללומדים. פרשנות שנייה עשויה לרמוז על כך שלימודים "מכניסים" לעולם העבודה. עם השלמת הלימודים "אצא כמוך לעבוד".

כדאי לשים לב לשפה השירית המיוחדת של לאה גולדברג. בשיר יש שילוב בין שפה יומיומית לבין מספר ביטויים ייחודיים ונדירים בשימושי השפה כיום. למשל: "קץ לחופש הגדול", "חיש יצאתי מביתי", "בכל כל ומכל כלי" ו"כריכת ספרי מזהרת".

כמו כן ראוי לציין את ריבוי הפעולות והפעלים שיוצרים תחושה של קדחתנות והכנה נמרצת.

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ השירים "אל בית הספר" – לאה גולדברג ו"הנדר" – חגית בניזמן עוסקים בתכונה לקראת היום הראשון בבית הספר.
- ערכו ביניהם השוואה למשל: האווירה בשיר, האם ניתן לגלות את מחשבות הדוברים? מה הם עושים? למה הם מצפים? מה הם מבטיחים? מהו הקצב של השיר?

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ,
מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל

שלום כיתה אלף – יהונתן גפן

שיר סיפורי המתאר, באופן לקוני משהו, את הליכתו של הדובר בפעם הראשונה לבית הספר. יש בו רשימה ארוכה של חפצים ודמויות שהדובר פוגש ביומו הראשון. במבנה הסיפורי-רשימתי שלו הוא כביכול נטול רגשות. אולם קריאה מדוקדקת תחשוף לקורא עולם ומלואו של רגשות ותחושות. הללו צפים, במיוחד, בעזרת מלות התואר המשובצות בשיר. למשל "ילד צהוב, / ילד אדום / ילד בישן / וילד סתם" (שימוש במלות תואר של צבע אופייני מאוד לגפן. הצבע מסמל מגוון של מראות ותכונות של הילדים).

כבר בשעה הראשונה שלו בכיתה מגלה הדובר את הדברים המרכזיים שילוו אותו במשך שנותיו בבית הספר. כגון: ילדים השונים זה מזה במובנים רבים ומגוונים, חשיבותו של מקום הישיבה בכיתה, כללי ישיבה ונהלים של התנהגות. אפילו מעשה קונדס ראשון נזכר כאן – למשוך ליעל בצמה.

השיר מסתיים בדימוי מפתיע- שבית הספר הוא כמו סרט:

"ברגע הראשון זה נראה לי מפחיד,

כמו החשך הזה

הקטן

לפני שהסרט מתחיל".

הדימוי מכיל בתוכו הפתעות רבות ומסלולים בלתי צפויים, חלקם מפחידים, מצחיקים, קסומים כמו בסרטי אגדות ומלאי הרפתקאות. הוא מעלה את השאלה של מידת מעורבותו של הילד בסרט הזה – האם הוא פעיל ולוקח בו חלק או סביל כצופה בלבד. בסיומו של השיר מופיעים ביטויים המעידים על חשש מסוים של הילד: אימא שלו יושבת לצידו בכיתה, ומופיעות המלים "חושך" ו"מפחיד".

❖ תארו את החוויות הדובר ביום הראשון בכיתה א': את מי הוא ראה? מה הוא עשה?

❖ האם ליוותה את הדובר ביום הראשון לבית הספר, נסו להסביר מדוע?

❖ האם אתם זוכרים את היום הראשון שלכם בבית הספר? מה אתם זוכרים? מה היה לכם נעים? מה היו הציפיות שלכם?

❖ מה, לדעתכם, הרגיש הדובר? נסו להשתמש במלים המתארות רגש, רבות ככל האפשר (למשל: שמחה, התרגשות, ציפייה, תקווה, סקרנות, חשש, פחד, חוסר ביטחון).

❖ מדוע, לדעתכם, נראה היום הראשון כמו החושך הקטן לפני שהסרט מתחיל?

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ, מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל

שלום כיתה א' – אהוד מנור

השיר בנוי על משפטי מפתח שלומדים ילדים במפגשם הראשון עם הקריאה והכתיבה בכיתה א'. הטקסט של השיר בנוי ממילים ומשפטים בסיסיים, הלקוחים מחיי היומיום ומספרי הקריאה בכיתה א' "דנה קמה - קמה דנה/חנה קמה – קמה חנה". רוב המלים בפתח ובקמץ, תנועות הבסיס בלימוד הקריאה.

המפגש עם כיתה א' מתרחש בהדרגה. בתחילה מצוין שהילדים הלכו לגן. והנה "פתאום מהיום קמים הם ואומרים שלום". זה שלום דו משמעי: שלום של פרידה מכל מה שקשור לגן ומההורים המלווים ושלום של התחלה בכיתה א'. אחר כך, אלה "שרק אתמול בכו" שרים שלום ובהמשך "יושבים הם וכותבים שלום".

מבנה השיר הוא מבנה צבור. בכל פעם נוספים שמות של ילדים וכן נוספת פעילות שהילדים מבצעים.

רעיונות לשיחה ולפעילויות

- ❖ רצוי לקרוא את השיר בקול רם, כדי להבליט את הקצביות שלו והמבנה הצביר.
- ❖ ציינו את הפעולות הרבות המופיעות בשיר.
- ❖ הביאו דוגמאות לחריזה מתוך השיר.
- ❖ ציירו את השיר בתמונות.

הפעילות חוברת ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ,
מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל

בעוד שנה – מרים ילן שטקליס

בשיר זה הדובר מתבונן מהצד בילד שעתיד ללכת לבית הספר בעוד שנה. זהו שיר מלא שמחה לקראת האירוע הצפוי. יתכן שהשיר נכתב על ילד שבסביבתו הכול הולכים לבית הספר והוא צעיר מדי. כדי לקרב אותו לחוויה מתאר הדובר את אשר יקרה בעתיד. למרות שהאירוע עתיד להתרחש בעוד שנה, ההליכה לבית הספר מתוארת כאירוע שמתכוננים לקראתו, וההכנות מצוינות ומפורטות בשיר: אבא יקנה לדני: מתנה, ספר מצויר, עט ודיו. כל הדברים שיקנה אבא קשורים ללימודי הקריאה והכתיבה. יש גם מטרה ללימודים אלה היכולת לכתוב מכתבים. המכתב הראשון שדן יכתוב קשור בדמות חשובה בחייו וקרובה לו – הכלב מקי. גם הנמען הראשון הוא דמות מרכזית בחיי דן ונזכרת בשיר מספר פעמים – דמות האב.

❖ ספרו מה יקרה לדן בעוד שנה?

❖ נסו להיזכר מה קנו לכם, כשנכנסתם לבית הספר.

❖ אתם כבר לומדים בבית הספר. כתבו לדן מכתב על חוויותיכם וניסיונכם בכיתה א'.

הפעילות חוברה ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ,
מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, המכללה האקדמית בית ברל.

© כל הזכויות שמורות למכללה האקדמית בית ברל